

СЛОБОДАН КАЛЕЗИЋ

У ПРОСТОРУ КРАТКЕ ПРИЧЕ МИЛАНА ШАРАНОВИЋА

Као све живо, и умјетничка дјела имају своју егзистенцију. Њихово трајање у времену и простору може да буде условљено многим и разноврсним околностима, али са нареченог становишта оно се увијек одвија у двије фазе: за ауторова живота и након његове смрти.

У првој од ових фаза, стваралачки опус Милана П. Шарановића развијао се за десетак година континуирано узлазном линијом, артикулисан у знаку духа времена међуратне четврте деценије. Осим ове глобалне условљености, умјетничко дјело о коме је ријеч одређено је и неколиким појединачним околностима, понајвише отиском биографских чињеница, моделима раних литерарних узора и печатом властитог стваралачког персоналитета.

У другој од споменутих фаза догодило се овом опусу и са њима најгоре што се могло догодити једној оваквој појави. Мимо систематизованости у посебним издањима и поновљене ишчитаности, без стручне или научне оцјене и са затуреном рецепцијом, Шарановићево дјело је ефикасно, малтене програматски прећутано и потиснуто, пало у заборав и нестало, као вода кроз пијесак. Након ауторове смрти (1947) услиједио је, наиме, дуги постојани мук. Педесет година од овог дрвета није било ни хлада ни плода.

*

Као литерарни полетарац, Милан Шарановић је почео да се јавља у Живановићевом „Венцу” (1930), паралелно се окушавајући у стиховима и пјесмама у прози. У овим жанровима се огледао наредних десетак година, али интензиван рад у њима потрајао је до средине тридесетих, приближно до одласка на студије у Београд, или до првих година студија. За то вријеме Шарановић је у десетак листова и часописа објавио приближно једну омању збирку стихова и једну обимом невелику али посве занимљиву па и значајну књигу лирско-рефлексивних проза, односно пјесама у прози.

Паралелно са радом на стиху и поетским прозама одвијао се, а потом постајао све претежнији и Шарановићев рад у домену наративне прозе. Прву причу је млади писац објавио 1935. године да би, након двогодишње паузе, не само наставио са радом у овом жанру, већ да би интересовање за нови стваралачки поступак и израз код њега посве превладало.

Опсег Шарановићевих прича је превасходно условљен њиховом новинском намјеном. Без изузетка, ради се о краћим наративним саставима, саображеним просторним могућностима, али и карактеру дневних новина, намијењених најширем кругу читаољства. Млади писац се најчешће окретао темама са којима се сам у животу сусретао и које му је наметала сложене стварност његовог доба. На такво његово стваралачко одређење свакако је утицала ближа књижевна традиција у којој, на примјер, доминирају амбијенти села и паланке над сложеним простором урбаних агломерација.

Своје прозе је Милан Шарановић обликовао са великим еланом и у завидном континуитету, као млади писац који је након неизбјегне ране лирске фазе без већих потешкоћа проналазио право поље свога стваралачког исказивања. Укупан фонд ових прича, наиме, публиковао је у београдској „Политици” за непуне четири године, прилично уједначеним ритмом, тако да се скоро сваког мјесеца појављивао са по једним или два нова наслова.

Шарановић је поријеклом са села, па је био добар познавалац ове проблематике. Сликајући сеоски пејсаж, писац је исказивао своју емоционалност, али још више је пажњу поклањао психосоцијалним аспектима ове средине. Ако се његове прозе не прате према хронологији појављивања, већ према класификованим доминантним мотивима, тек тада се јасно може видјети како се и колико село у њима знатно чешће и на разноврсније начине појављује од других средина, од паланке и града, на примјер.

Крећући се у простору омеђеном законитостима кратке приче (намијењене као „подлистак” дневним новинама), Шарановић је проблематику села најчешће фиксирао из тзв. искошене перспективе. Средину којом се бави, наиме, писац не приказује у свој њеној разуђености, поготово не захвата у тоталитет збиље њених односа и примарних људских проблема. Напротив, он најчешће издваја појединачне мотиве и танке сижее за које се у први мах с разлогом чини да немају већу снагу типичности, да су изолованог појединачног и не увијек карактеристичног значења. У *Цртици са села*, на примјер, говори се о малој „комедији” – како се заглибе претоварена кола у блато, па их сељаци извлаче, приказујући при том своја права, међусобно јако различита лица. У *Божјем свећу* – тражећи загуљено говече сељак се испне на врх оближње планине; што за њега има смисао проширења животних видика. Прича *Гавран* је конципирана као прича о необичној љубави према коњу.

Све ове приче, дакле, припадају истоме кругу, али су им значења веома различита и убједљиво надилазе скроман „материјални”, мотивски опсег. У првој од њих, на примјер, испод привидно забавног утркивања да се помогне сељаку у извлачењу претоварених кола, приказано је под-

мукло ривалство сеоских богаташа и првака, њихов ситни дух, отровне злобе и спремност на крупно недјело. У другој – поента је на духовној зачуруности сељака из убоге косовске провинције, који излазак на оближњу планину доживљава као битно проширење својих не само физичких већ и сазнајних видика. У трећем случају – ради се не само о човјековој љубави према племенитој животињи, већ на извјестан начин и обрнуто, уз дискретно ослањање на крупне животне и историјске потресе (први свјетски рат) у позадини.

И у другим причама млади писац је приказивао свијет и проблематику села на атипичан начин, превазилазећи традиционалистички приступ социјалној феноменологији села као примарном предмету. У неким од ових случајева не ради се искључиво о селу, већ је сеоски живот, са разуђеном скалом психо-менталних обиљежја, приказан кроз однос села и сусједних, нешто развијенијих средина. У причи *Подлужани и њихова најаси* на граници између хуморног и сатиричног дата је „повест” о појави вампира са разјашњењем тајне, да се не ради о било каквим „нечистим силама” већ о читавој „ергели људи” који ноћу обилазе пустошашну удовицу. *Мила Проданова* је конципирана на принципу контраста између опоре осамљености живота сеоског ковача и сјећања на кћерку-јединицу, прерано несталу у виру страсне љепоте и људске превртљивости. У *Узашеном кандилу* је поступком поетизоване психологизације приказан усуд младе, прерано обудовјеле жене. Прича *Покојник међу живима* третира проблем жениног невјерства и самоубиства.

Генерално гледано, у свим Шарановићевим причама са мотивиком из сеоског живота више је приказано оно индивидуално и појединачно него опште и заједничко. У њима је више психологије него социологије, више сликање карактера него приказ збивања. Пренапрегнуте страсти су често у средишту, али их писац не „извлачи” у предњи план, већ оне дјелују из „позадине”, из потиснутости и прикривености. Битне импулсе егзистенције ових јунака читалац мање упознаје непосредно, а више кроз последице које произилазе из њихових трауматских и еруптивних набоја.

У мањем броју проза Милан Шарановић је захватио сложеност односа између села и града. Релација одавно позната и богато коришћена у литератури, у којој се освјетљава антагонизам два међусобно упућена, зависна и дјелујућа свијета, код овог писца је проблематизована у сфери феноменологије отуђења. Најизразитији такав примјер остварен је у причи *Под бременом*, без обзира на понешто шематизован саже о покондишеном сину-интелектуалцу који се стиђи свог сеоског поријекла и оца – сељака. Када сусрет са сином достојанствени старац доживи као понижење и разочарење, не преостаје му ништа друго осим да побјегне из тог њему ненаклоњеног свијета – „даље одавде – како сам каже – одмаћи што даље, побећи заувек”.

Посебну пажњу Шарановић је посветио паланци, паланачком миљеу и менталитету. Као стваралац добро развијене перцепције, овај аутор је паланку приказивао у њеној огољености, што ће рећи на изоштрен, карикатуралан начин. У циклусу прича, на примјер, о дјеловођи Живадину

ауторски циљ није био да реалистично представи ову средину, нити да сваки поступак јунака психолошки мотивише (*Деловђа Живадин, Љубавно њисмо деловође Живадина, Предавање деловође Живадина, Ојклада*). Напротив, свој критички однос према паланци Шарановић исказује карикатуралном визуром њеног духа, свођењем њених појавних облика на гротеску. Овдје се не ради о домановићевском моделу радикалне критике, већ је више у питању наоко ноншалантно „снимање” духа лажних вриједности, искривљених представа и одсуства аутокритичности. Ради се заправо о представи невриједности која, у немогућности аутентичног сагледавања себе и своје суштине, формира лажну слику о себи, пројекцију у којој је задовољна сама собом. Преко појединачних примјера гротеске у питању шира културолошка слика миљеа у чијој је првој, основној равни већ садржан статус њене лимитираности. У том смислу Шарановић је сугестивно остварио пројекцију паланачког менталитета, оног чији је идеал одсуство сваког идеала. Поред прича о Живадину, у овај круг спадају још неке, као *Чувар Марко на исјийју, После измирења, Синовчево рођење, Сјуденї наше ѡланке, Њеџова мала Дуња* и друге.

Колико су Шарановића привлачиле одређене социокултуролошке категорије (село, паланка, град), још више је био окренут феномену људских судбина, непоновљивој драми јединке. Посебно мјесто у његовом прозном исказу имају приче о женама, чиме је вршио својеврсну надградњу у односу на дефицитарност овог нуклеуса у новијој домаћој књижевној традицији. У појединим случајевима привлачио га је феномен женске усамљености, ускраћености и трагизма у патријархалном свијету (*Уџашено кандило, Иванкин вез*). У другима се бавио проблемом брачних односа и обрачуна, људског повјерења и неповјерења у овом кругу, тежњама да се задовоље изворни пориви или разбију старински стереотипи (*Жена, Њеџова мала Дуња, Случајно ојкриће*).

У свим овим случајевима Милан Шарановић се показује као добар познавалац људске природе, као вискрен посматрач психоантрополошких појава у ограниченом простору мушко-женских релација и као вјешт „водител” приче у кратким потезима. Највећи је мајстор у фрагментима у којима се спајају психологизација и поетизација. Њега притом највише заокупљају појаве људске пометености и усамљеничког вегетирања, независно од социо-контекста, тј. да ли је у питању амбијент села (*Међу звездама*), паланке (*Изџубљени снови*) или урбане, градске средине (*Изџубљени свети*). Драма људског несналажења у свијету или неналажења себе у овим тако међусобно повезаним а суштински различитим срединама јавља се као константа која постојано заокупља пишчеву приповједачку пажњу.

Као добар посматрач, Шарановић је поуздано осјећао и утврђивао како се у његово доба у домаћим амбијентима вршила кристализација извјесне, у значајној мјери нове проблематике. Мада са коријенима у реалности и традицији, нови проблеми су захватили широко подручје живота. Упркос овој чињеници, међутим, ријетко су се и тек на површини јављали као сфера погодна за књижевна интересовања. Мада је као писац тек

почео да осваја ово подручје, и мада није стигао да досегне неке врхунске домете, млади приповједач је поуздано осјетио богатство и разноврсност животних садржаја, како са становишта унутрашњих психо-менталних феномена, тако и у погледу спољашњих амбијената и условљености. Тако, примјера ради, на један начин функционише и манифестује се драма људске осаме и трагизма која настаје „њом самом” (*Изгубљени свей, Из једног завршеног дневника*), а на други се обликује и испољава у контексту социјалних разлога (*Иванкин вез*), историјски потреса (*Исјовесї сїароџ ѓосїодина*) или генерацијских разлика (*Изгубљени снови*).

Шарановић је почео да открива једно занимљиво и релативно ново подручје, оно у које спада садејство урбаног простора и психологије која је тек на путу да се формира као урбана (*Доживљај сїуденїкиње Шїефи, Из једног завршеног дневника, Изгубљени свей*). Када се нашао, међутим, на прагу прве књижевне иновације, он као да није змогао снаге да се у ограниченим оквирима новинске приче упусти у неизвјесне и слабо видљиве лавиринте подсвјесних или других граничних феномена. Напротив, управо тада је почео да га привлачи један други и другачији, видљивији и доступнији свијет, чаробни мозаик косовске архаике. Не много касније, када је требало да се врати оном изненадном открићу, да урони у лавиринт психо-антрополошког модернитета, услиједили су у његовом животу крупни потреси – рат, окупација, избјеглиштво, болест. У тим потресима ненадокнадиво су гаснули Шарановићев животни активизам и стваралачки набој.

Са највише стваралачког плана и емотивног колорита приступио је Милан Шарановић кругу завичајних, косовских тема у кратком периоду 1939–40. године. Младог писца је свом силином привукао мозаик психо-културолошке архаике, односно свијет – како се некада говорило – косовског арнаутлука. Тематизовани циклус прича, насталих и објављених 1939. године, сабрао је као цјелину у прву и једину књигу, збирку *По закону ѓраоїца*.

Муслиманском свијету и амбијенту косовских Староалбанаца Милан Шарановић приступа на особен начин. Писац се тек мало и узгредно бавио социокултуролошким или генетичким аспектима изабраног предмета. Напротив, далеко га више привлаче животне манифестације као виталистички знаци егзистенције једног свијета који живи по логици затвореног круга, његујући своје старе обичаје и схватања, норме друштвеног живота и вриједности, мјерила и етику. Писац овом свијету не прилази са позиције његове очигледне заосталости, већ га на разне начине и из разноврсних перспектива – посматра са становишта његове разуђене специфике, у чему патријархални систем моралних кодекса заузима надређено мјесто. Семантички аспект о којем је ријеч веома је наглашен већ у првој од прича из збирке, у *Сайуїницима*. У овој прози се изненада сусрећу млада учитељица и такође млади Арнаутин витешког лика. Страх који обузима дјевојку убрзо се показује као безразложан, јер је младић допрати до града, да би затим утонуо „у помрачину ноћи, сличан каквом витезу из давних, заборављених времена”.

Судећи према моралним својствима, многи јунаци из збирке *По закону љраоџаца* подсећају на Ајдина Рашидовића из *Сајуџника*, то јест већина њих личи на витезове из неких ранијих, чак заборављених времена. У основи ових Шарановићевих прича постоје и формални искази који наративни нуклеус ових структура доводе у везу са старим временима, са традицијом па чак и легендом. Прича *Љраоџац великог закона* има у том смислу индикативан почетак: „О томе се и данас прича по арнаутским селима...” У *Последњој иџри* је за адекватно разумијевање приче звано „везивно ткиво”: „Има у овим крајевима чудо прича о погибијама због жена, певају се често и песме о томе, али мегдан због Ваире биће вазда жив и прича о њему неће се заборавити док буде било Арнаута...” У *Хани* је садржана истовјетна наративна пројекција: „Ту причу о Хани није заборавио нико, – казује наратор – ко се тог несрећног дана нашао у дружини два најгласитија Арнаутина у то време...” У причи *Демиров оџац* старац Демир Деврина ће – како сам каже – исприповиједати слушаоцима „нешто из живота мог оца”.

У већини ових прича, дакле, оно што се или о чему се казује догодило се не сада, или недавно, већ напротив врло давно, прије више генерација а можда и стољећа. Све што је било вриједно, међутим, не умире чином физичке смрти, већ и даље живи у томе свијету патријархалне усмености као прича, односно као у причи садржана и сачувана нека врста најчешће позитивног, а увијек изнимног примјера. Чак када у неким од ових прича и није баш све тако, када се воли и стрепи, пати и страда, пуца и умире у новије, у приповедачево вријеме, основна аура и интонација остају исте, као знак постојаног модела мишљења и осјећања тог свијета, оног који функционише у затвореном кругу свога не само географског већ превасходно свога менталног вилајета. Јунаци овог свијета су упорни у одржању свог идентитета као примарног критерија егзистенције, несклони промјенама које неминовно настају са допирањем било којег од разних цивилизацијских слојева. За овај свијет се може рећи да живи од памћења и приче, али се и сам егзистенцијално манифестује тако да би се о њему имало шта причати и памтити.

Као да су настојале под далеким или посредним зрачењем приче *Макар Чудара* М. Горког, у средишту Шарановићевих проза из циклуса о коме је ријеч првенствено је садржано питање слободе њихових јунака. Слобода је за ове субјекте питање над питањима и из ње извиру све друге, битно манифестације њиховог постојања – страст и част, чојство и јунаштво. Живећи на редуцираној скали радикализованих вриједности, избор је за јунаке овог примитивног али витешког свијета често сведен на црно-бијелу могућност, на прихватање или одбијање. Као у каквом дарвинистички схваћеном резервату, они свој максимум доживљавају, често га плаћајући цијеном властитих живота, у борби за љубав, односно за жену.

У причама збирке *По закону љраоџаца* више има сукоба и животних драма око жене него око свих других потреба које овим јунацима живот намеће. Као на оштрици ножа, овдје се одржава или не одржава име, по-

тврђује или пропада част. На тананој црти егзистенције овдје се укрепљује или ломи ријеч, на истој линији се потврђује живот или губи глава. У причи *Хана*, сукобљавају се два најбоља јунака, усто два побратима, око циганске љепотице – играчице. Џем Камбер, „савладан влашћу девојачке лепоте”, дефинисаће своје становиште свом побратиму – противнику Рамадану Кадрију: „Мојој речи цена је мога глава”! Унапријед је јасно да се после овакве радикализације проблема и животне позиције ниједан од њих неће дуго наносити властите главе.

Многи од јунака из збирке *По закону праоца* таквог су етичког склопа, да би могли имати покриће за истовјетне или сличне вриједносне исказе. У причи *Двобој* харамија Рам Ошљан гине, али стари Џавид Ајдар не успијева да сачува своју младу жену. У *Последњим Селимовићима* брат подиже пушку на брата ради жене, а у *Крви Алдемара* отац на сина. У причи *Исјовеси освећника Таира* зет убија таста због отимања и препродаје кћерке, док у *Ошмичарима* (причи насталој након појаве збирке, али која припада истоме кругу), гину оба претендента на Нацидину младост и љепоту, и млади и стари. Онај којем је тек двадесет година и који брани своју изабрану слободу и задату ријеч, Селим Ибрахим, умире са миром у души: „није изневерио јуначку реч коју беше дао Нациди Дановој. По Дреници се неће говорити да му је на образ пала срамота. Не... Запамтиће се његово име међу Арнаутима. По мушкој речи, по крви... По закону праотаца!...”

Бавећи се скоро типизираним мотивом сукоба око жене и ријечи, понекад око пушке и коња, писац не задире у комплекснију антрополошку или друштвену стварност ових јунака. У овим мотивима или њиховим групама, тј. сижема, животни сукоб се јавља као животни принцип, као она вертикала која испуњава такорећи цјелокупно биће јунака или чини битно обиљежје његовог живота, организованог по неписаном, страшном закону традиције или „праотаца”. Сукоб, обрачун или освета је морални императив овог свијета и константа његовог битисања у времену. У којој мјери је то тачно, казује за властити случај, на самртном часу, Дем Алдемар, главни јунак *Крви Алдемара*, а сличан биланс би могла да изведе већина јунака ових проза: „Мој прадед барјактар Исмаил Алдемар погинуо је од руке сина Јакуба због Јакубове жене Ариффе коју је Исмаил био заволео... Мој деда Бајазит Алдемар погинуо је од руке брата Сејидина због Сејидинове жене Нециде коју Бајазит бејаше заволео... Мој отац Махмуд Алдемар погинуо је од руке сина Делија због Циганке Рамоне, чија лепота обојици бејаше одузела свест те се једне рамазанске ноћи поклаше као дин-душмани... А ја, Сулејмане... и ја сам погинуо од руке једног Алдемара...”

Јунакиње су у Шарановићевим прозама из циклуса о коме је ријеч одреда приказане са неколико доминантних атрибута. Скоро по правилу, наспрам једног, или још чешће – наспрам двојице јунака стоји по једна јунакиња. Као да је свеједно да ли је у питању Халима, Биора или Ваида, Ваира, Зејна или Зенида, Леила, Хана или Рамона, Нецида Вахира или Рахи-ма, у свим овим случајевима се ради о тек расцвалима љепотицама, чији изглед чини да мушка крв узаври и да се памет помуту, једнако младића

и старца. За Халиму, на примјер, речено је: „Онај ко је макар једном видео њене очи, постајао је роб занавек” (*Праоџац великог закона*). О Леилиној „лепоти се по метохијским селима причају чудесне приче” (*Крв Алдемара*), док је Зејна „најлепши створ који земља рађа” (*Ефенди Абдурахимов крај*). Ваида је индивидуалисана на сличан начин, тј. такође општом цртом или збирним обиљежјем, јер она је „најлепша Арнаутка коју је икад огрејало сунце” (*Двобој*). „Кад Ваира заигра, заборавља се све – каже се за јунакињу *Последње иџре*, – која подједнако затрави деветнаестогодишње момче и шездесетдеветогодишњег старца. А за Хану – „ко је Хану видео, је младост какве није било ни у једном вилајету султанове земље” (*Хана*).

Као у старим, народним причама, и као у митским временима, љепота се у овим Шарановићевим причама јавља као предзнак фатума. Изнимне љепоте дуго не трају, а по правилу доносе велике несреће. Чаробна љепота је инкарнација чуда које ремети постојећи поредак, изазива потресе и установљава нова мјерила. Таква љепота је најчешће оличена у жени, каква је Хана, због које у истоименој причи падоше два побратима и једнаест глава, али то може да буде и оружје, каква је „јунакиња” из приче *Пушка*, од које је – према нараторовом исказу – „пало осам мушких глава, од којих су три из мога дома”.

Милан Шарановић је као писац посебну пажњу поклањао трагизму жене у зазиданом, патријархалном свијету. Често приказана као слаба страна, као она која је по правилу на губитку, жена у овим прозама своје биће манифестује на различите начине. У причи *Праоџац великог закона*, у којој се осјећа одблесак сјаја легенде, Халима постоји искључиво према вољи свога мужа-господара. У реалистично интонираној причи *Два бивола* стварни положај жене произилази из њеног статуса, односно цијене, јер се за главну јунакињу каже: „За два бивола... даде је бабо чак у десето село”. Бира трпи немоћ и понижење, да би голи живот спасла бјекством, којим међутим не обезбјеђује и суштинско избављење. Већина јунакиња отпочеће своје људско буђење неком врстом иницијације – Ваира (*Двобој*), Нецида (*Оџмичари*) и Вахира (*Зенова свирала*) да изаберу кога њихово срце хоће, Хана да љепотом спаси засужњеног оца, а Зејна (*Ефенди Абдурахимов крај*) да уз освету одбјегне од старог и невољеног мужа-тиранина.

У својим причама Милан Шарановић приказује примарне етичке узусе староарбанашког свијета са Косова, традицију његове борбе за жену и борбе за ријеч, али истовремено захвата и у процес промјена кроз које овај неписани кодекс пролази у новије доба. Зато што над освештаним и изворним животним нагоном постепено и све поузданије преовлађује људска, хуманистичка осјетљивост (*Касумова немоћ*) или трезвено расуђивање о крвној освети као великом злу (*Крв Алдемара*) дешава се оно што се донедавно није могло ни замислити, да јунак већ подигнуту пушку одбаца, односно да стари господар због младе жене погине од синовљеве руке, али притом остављајући у аманет да се стварност затаји, традиција освете прекине, а син-убица награди вољеном женом.

Како нове појаве друштвеног живота разједају традицију – предмет је приче *Дуван*. Тематска окосница ове прозе састоји се у увјеравању Ајдарбега, личности старинског кова и достојанства, да ново вријеме које неминовно наступа, замјењује оно некадашње потискивањем или поништавањем класних, генерацијских и свих других важних разлика и разликовања међу људима. Ајдарбег не зна куда воде нове људске потребе и друштвене тенденције, али види и зна да се систем вриједности његовог, старинског свијета незауостављиво строваљује.

Мада се у младости прилично интензивно бавио поезијом у ужем смислу, Милан Шарановић је свој главни књижевни ангажман остварио у прозном изразу, што је иначе била честа појава код младих писаца његове генерације. Специјализујући се такоређи искључиво за жанр кратке приче, он је у овом домену стасао и сазрео као писац. Мада жанровски једноличан, тематско-мотивски дијапазон његових интересовања је широк, чак знатно шири него што би се то у први мах могло очекивати. Ради се о читавој лепези друштвених средина и њихових специфичних проблема, углавном оних кроз које је сам пролазио и које је, као добар посматрач, до суптилности изнутра познавао.

Крећући се у свом прозном стварању у луку од села, преко паланке, до урбаног градског миљеа, Милан Шћепановић је кроз појединачну, релативно строго индивидуалисану мотивику ураћао у социо-културолошку и психо-менталну феноменологију ових средина. Притом се исказивао као мајстор за сажете сијее, за наоко огољене захвате у површински слој манифестовања њихових предмета иза кога пулсира изворни живот са својим аутентичним значењем. Знао је да у кратким, економичним потезима оживотвори атмосферу, да збијеним, функционалним дијалогизирањем доведе личности до стања и механизма самореализације. На другој страни, на плану стила, скраћеним синтаксичким склоповима, ослобођеним помоћних глагола, наглашавао је поетску интонацију и увећавао поетски набој своје нарације.

Посебну и посебно занимљиву цјелину чине Шарановићеве приче о затвореним, архаичним староалбанским срединама и карактерима. Ослањајући се у нешто већој мјери на сјај старе приче и легенде, на онај поступак уопштавања којим може да се ружно уљепшава и ниско уздиже, писац је – све одреда у позитивним бојама – насликао можда последње појавне облике витешког свијета на нашем тлу. У позадини овог примарног слоја, међутим, у структури ових прича дати су обриси једне старе и строге патријархалне формације из које – као храшће из земље – израстају јунаци позитивних етичких профила и радикално сужених антрополошких регистара из чега се неумољивом законитошћу дубљих слојева психе продукују њихови трагизми.

Ако је у причама о српској паланци новог и свога доба, у тежњи да што вјерније наслика овај трагично примитивни свијет без идеала Шарановић у понечем деструирао умјетност властите нарације, у остварењима о староарбанашким витешком свијету он га је идеализовао. Зато је овај

трагично потиснути, заправо заборављени стваралац најбољи у оним својим прозама из оба овдје назначена тематска круга, у којима захвата новије форме или релације животне стварности, остварујући психолошки продубљену или богатије изнијансирану могућност узлета, код првих, и интегралну драматику трагичних судара са собом и са новим свијетом у окружењу, код других.

Slobodan Kalezić

IN THE EXPANSE OF SHORT STORY BY MILAN ŠARANOVIĆ

Summary

The panorama of prose writers from Montenegro between the two wars is enriched by opus of short stories by Milan Šaranović (1911–1947) which counts 55 titles. Šaranović was born in Potkraj near Danilovgrad, where he completed junior and senior grammar school, where he was formed as a personality and from where he derived motives and inspiration for his literary work. After the early poems, from mid thirties he started to show his ability in prose. Except for two stories, all the rest were published in newspapers „Politika” between 1937 and 1941. In this period he spent few years studying in Belgrade, where he attained degree in law; this has left the traces on his creative work. By the end of 1940 he published collection of 16 stories „By the Law of Ancestors”, in which he exclusively dealt with motives of patriarchal heroics of ancient Albanian ethnos on Kosovo. This disappearing world had impressed young writer, so that the total number of achievements from this scope is much wider from that in the book. Parallel with this, Šaranović had a creative interest in social and psycho-social reality of the world he belonged to – village, small-town and city. In all these cases he appeared and developed as a master of short story with a nutshell structure, good determination of characters, convincing motivation and clear, vibrant language. – After Šaranović’s death the interest for his work was kept back. For half a century none of his stories was published. Present return to this opus represents a contribution to his worthiness and literary-historical situating.